

ЦІННІСТЬ ЧЕСТІ І ГІДНОСТІ ЛЮДИНИ ТА МОЖЛИВОСТІ ЇЇ ВТІЛЕННЯ ЗАСОБАМИ ЗАГАЛЬНОДОЗВІЛЬНОГО ТИПУ ЮРИДИЧНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Раданович Н.М.,
*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та філософії права юридичного факультету
Львівського національного університету імені Івана Франка
ORCID: 0000-0003-0126-6188
e-mail: radanovych_n@ukr.net*

Раданович Н.М. Цінність честі і гідності Людини та можливості її втілення засобами загальнодозвільного типу юридичного регулювання.

Сутнісна характеристика загальнодозвільного юридичного регулювання, тобто його спрямованість на максимальну реалізацію свободи в межах існуючого правопорядку, проектує певну сферу такого регулювання. Ця сфера охоплює низку цінностей, втілення яких узалежнено відповідними обсягами свободи, і до них віднесено: цінність Людської особи (та її основні складники, як-от, життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека Людини), народовладдя, місцеве самоврядування, громадянське суспільство тощо. Наведені соціальні цінності «отримують» нові можливості для своєї реалізації завдяки вказаному типу юридичного регулювання, оскільки його основні інструменти об'єктивують відповідні обсяги свободи. Йдеться про юридичні заборони, зобов'язування, дозволи, які «супроводжують», відображають зміст і обсяг низки прав, що орієнтують «загальнодозвільний процес» втілення названих цінностей, як-от, щодо цінності честі і гідності – право на повагу до гідності людини; право на приватність (що максимально відображає зв'язок названих цінностей, як парних категорій, при їх конституційному закріпленні); інші права, які визначають «гідні умови життя людини». Це уможливорює з'ясування в одній – загальнодозвільній – площині змісту і обсягу різних видів прав, а відтак – і різних видів свободи, наприклад:

1) економічної свободи («гідних економічних умов життя») з огляду на зв'язки:

а) гідності і свободи власності, свободи праці, свободи житла тощо, що характеризуються активною поведінкою людини та ілюструють максимальний обсяг свободи;

б) гідності та її мінімальних соціальних стандартів – можливостей соціального захисту, «достатнього життєвого рівня», що, навпаки, зумовлюють «високу активність» держави. У зв'язку з цим виникають питання юридичної природи окремих юридичних заборон, зобов'язувань, дозволів та їх оцінки крізь призму свободи, як-от: пільг (допомог, компенсацій), що є дозволами-«підсилювачами» економічної свободи і виконують функцію її збереження та відновлення; позитивних обов'язків держави, які виконують функцію зобов'язувань-«підсилювачів» економічної свободи; дискреції держави (юридичного дозволу – специфічного обмежувача свободи), що презюмує мінімально допустимий обсяг такої свободи;

2) ідеологічної свободи («гідних політичних, культурних умов життя») та її максимального прояву, що охоплює зв'язки гідності і свободи слова, совісті, освіти і мови тощо. При цьому виявляється специфіка окремих юридичних інструментів, як-от, цензів, кваліфікаційних вимог – зобов'язувань, що повинні оцінюватися крізь призму підставних обмежувачів цього виду свободи.

Ключові слова: свобода, гідні умови життя, юридичні заборони, зобов'язування, дозволи, Конституційний Суд України.

Radanovych N.M. The value of the honor and dignity of a person and the possibility of its implementation through the means of a generally permissible type of legal regulation.

The essential feature of general permissive legal regulation, that is its focus on the maximum exercise of freedom within the existing legal order, presupposes a certain area of such regulation. This

area covers a number of values, the embodiment of which depends on the corresponding amount of freedom, and they include the value of the human person (and the main components, such as life and health, honor and dignity, inviolability and security of man), democracy, local self-governance, civil society, etc. These social values “get” new opportunities for their implementation due to this type of legal regulation, since its main tools objectify the corresponding amount of freedom. These are legal prohibitions, obligations, and permissions that “accompany” and reflect the content and scope of a number of rights that guide the “general permissive process” of the embodiment of these values, such as the value of honor and dignity – the right to respect for human dignity; the right to privacy (which to a maximum extent reflects the interconnection of these values as paired categories, since they are fixed in the Constitution); other rights that determine “decent conditions of human life”. This makes it possible to clarify under conditions of general permissive regulation the content and scope of different types of rights, and therefore – different types of freedom, for example:

1) economic freedom (“decent economic living conditions”) taking into account the following correlations:

a) dignity and freedom of property, freedom of work, freedom of housing, etc., characterized by active human behavior and illustrating the maximum amount of freedom;

b) dignity and minimum social standards – opportunities for social protection, and “sufficient standard of living”, which on the contrary determine the “active role” of the state. In this regard such issues occur as the legal nature of certain legal prohibitions, obligations, permissions and their assessment through the prism of freedom, such as benefits (benefits, compensations) that are permissions and “enhancers” of economic freedom that perform the function of its preservation and restoration; positive obligations of the state that perform the function of obligations and “enhancers” of economic freedom; discretion of the state (legal permission as a specific restrictor of freedom), which presupposes the minimum permissible amount of such freedom;

2) ideological freedom («decent political and cultural conditions of life») and its maximum manifestation that covers the links between dignity and freedom of speech, conscience, education and language, etc. At the same time, specific legal instruments are revealed, such as qualification conditions and requirements as obligations that should be assessed through the prism of false restrictors of this type of freedom.

Key words: freedom, decent living conditions, legal prohibitions, obligations, permissions, the Constitutional Court of Ukraine.

Постановка проблеми. Честь і гідність, як ціннісні параметри сутності (ядра) Людської особистості, потребують постійної посиленої уваги з боку держави. Їх втілення узалежнюється відповідними обсягами свободи, якою наділяється людина, а відтак – засобами загальнодозвільного типу юридичного регулювання (далі – ЗДТЮР), весь інструментарій якого спрямований на максимальну реалізацію свободи в межах існуючого правопорядку.

Стан опрацювання. Конституційне проголошення найвищої соціальної цінності в Україні (стаття 3), зокрема утвердження честі і гідності Людини, супроводжується великою плеядою фундаментальних наукових досліджень у різних галузях юриспруденції, які, в кінцевому рахунку, пов’язані з проблематикою праворозуміння. Як відзначив професор М.І. Козюбра, «... право не зводиться виключно до раціоналізму з притаманною йому формальною логікою. Без його осмислення з позицій цінностей, визначальними серед яких є людина, її гідність, невідчужувані права і свободи, зрозуміти сутність права та правове життя у всій його повноті й багатоманітності ... неможливо» [1, с.16].

Метою статті є виявлення «інструментального» потенціалу позитивного права для реалізації цінності честі і гідності Людини.

Виклад основного матеріалу. Загальнодозвільне юридичне регулювання суспільних відносин, пов’язаних із втіленням цінності честі і гідності ЛЮДИНИ, спрямоване на збереження (мінімум) і максимально можливе розширення (максимум) свободи стосовно реалізації вказаних сутнісних параметрів Людської особистості. Характеристика такого типу регулювання здійснюється за допомогою юридичних заборон, зобов’язувань, дозволів, які формалізують (формують) зміст і обсяг:

права на повагу до гідності людини;

права на приватність (що максимально відображає зв’язок названих цінностей, як парних категорій);

інших прав, які визначають гідні умови життя людини - тобто змістовно орієнтують «загальнодозвільний процес» втілення названих цінностей.

Так, *право на повагу до гідності супроводжується*:

окремим, самостійним дозволом, конституційного рівня закріплення, що «*підсилює*» свободу (так би мовити, загальний дозвіл (далі – ЗД)), згідно з яким кожен має право на повагу до його гідності (стаття 28);

дозволами, які пов'язані із презумпціями та принципами права, що відображають сутність ЗДТЮР і є відповідним його інструментарієм. Йдеться, для прикладу, про те, що держава має позитивний обов'язок створювати належні національні організаційно-правові механізми притягнення особи до кримінальної відповідальності, які здатні гарантувати всебічну охорону людської гідності, і це стосується забезпечення функціонування та завершення кримінального провадження таким чином, щоб було дотримано найважливіших конституційних гарантій захисту особи від необґрунтованого кримінального переслідування, а саме, базового принципу верховенства права і пов'язаних із ним принципів, як-от: презумпція невинуватості, незворотність дії в часі (заборона ретроактивності) кримінального закону, принцип *nullum crimen, nulla poena sine lege* („немає закону – немає злочину, немає закону – немає кари“), а також права викласти свою позицію та права на справедливий судовий розгляд [2]. З наведеного простежується зв'язок права на повагу до гідності і принципів права, як однорівневих категорій, які виступають юридичними засобами втілення свободи, а отже, і обґрунтовують загальнодозвільний вектор юридичного регулювання на цій ділянці суспільних відносин;

юридичними заборонами, які виступають обмежувачами свободи для її носіїв (тобто носіїв ЗД) з огляду на формулу «дозволено незаборонене», і характеризуються абсолютністю, яка виражається в імперативних нормах (заборонювальних принципах), що засвідчують недоторканність людської гідності; категорично забороняють всі форми нелюдських або таких, що принижують гідність, поведень або покарань: «право на повагу до гідності людини має безумовний характер; у міжнародному публічному праві це виражено через загальновизнану формулу – *jus cogens* (імперативна норма), яка категорично забороняє всі форми нелюдських або таких, що принижують гідність, поведень або покарань» [3].

Право на приватність втілює ідею гідності, максимально захищаючи сутність Людської особистості та її морально-психологічного стану. В сучасній юридичній літературі особливо детально досліджуються питання дифамації [4]. Не менш уважним є до цих питань і орган конституційної юрисдикції в Україні, відкриваючи провадження у справах, що стосуються формування змісту і обсягу права на приватність: «можливість кожного відвідати свого тяжкохворого близького родича або бути присутнім на його похованні є складником конституційного права на недоторканність особистого і сімейного життя, джерелом якого є людська гідність» [5].

Це право також безпосередньо відображає зв'язок честі і гідності, як парних цінностей, крізь призму свободи, зокрема, особистісної свободи людини. Його формалізація в Україні найбільшою мірою втілює загальнодозвільну природу юридичного регулювання, про що свідчить використання:

заборон-обмежувачів свободи (ЗД) («Ніхто не може зазнавати безпідставного втручання у його особисте і сімейне життя...» (стаття 32 Конституції України);

дозволів – «підсилювачів» свободи (ЗД): «Кожна людина має право на повагу її приватного і сімейного життя...» (стаття 7 Хартії основоположних прав ЄС);

специфічних техніко-юридичних прийомів викладу юридичних заборон, зобов'язувань, дозволів, як засобів ЗДТЮР, наприклад, *відкритих переліків* – конструкцій на кшталт: «неможливо визначити абсолютно всі види поведінки фізичної особи у сферах особистого та сімейного життя, оскільки особисті та сімейні права є частиною природних прав людини, які не є вичерпними, і реалізуються в різноманітних і динамічних відносинах майнового та немайнового характеру, стосунках, явищах, подіях тощо»; «особистим життям фізичної особи є її поведінка у сфері особистісних, сімейних, побутових, інтимних, товариських, професійних, ділових та інших *стосунків поза межами суспільної діяльності*, яка здійснюється, зокрема, під час виконання особою функцій держави або органів місцевого самоврядування» [6]. Таку ж позицію відстоює і Європейський суд з прав людини, зауважуючи, що поняття «приватне життя» не піддається вичерпному визначенню і охоплює фізичну та психологічну недоторканність людини, а, отже, може включати багато аспектів особистості людини, такі як гендерна ідентифікація і сексуальна орієнтація, ім'я або елементи, пов'язані з правом людини на її зображення [7];

уповноважувальних дефініцій, що проектують свободу (ЗД), зокрема, при тлумаченні поняття права на приватне та сімейне життя, яке інтерпретують засадничою цінністю, необхідною для повного розквіту людини в демократичному суспільстві, та розглядається як право фізичної особи на автономне буття незалежно від держави, органів місцевого самоврядування, юридичних і фізичних осіб [6].

Характеристика ЗДТЮР досліджуваних відносин простежується також і в рамках інших прав людини, що визначають гідні умови її життя. Зв'язок прав людини та гідних умов її життя випливає із системного розуміння Преамбули Конституції України (якою безпосередньо пов'язуються ці феномени) та Розділу II Конституції України, а також декларується Конституційним Судом України (далі – КСУ) на прикладі виявлення змісту і обсягу права на житло, що узалежнюється економічними та соціальними правами людини, завдяки яким «першочергово втілюється конституційна цінність «гідних умов життя» людини», а також правами і свободами особистого й політичного характеру [8].

Можна також простежити і філософсько-правове обґрунтування цієї позиції. Як відзначив Джек Донеллі, «фундаментальний природний закон захисту всього людства вочевидь дає змогу визнати додаткові (до політичних і громадянських) економічні й соціальні права. ... якщо визнати, що свобода має значний позитивний компонент, тобто, що свобода – не просто брак примусу, а справжня можливість вибрати певний спосіб життя, тоді соціально-економічні права, мабуть, будуть необхідні для утвердження матеріальних передумов справжньої свободи, надто для людей, позбавлених власності. ... загалом немає жодної теоретичної причини, чому лібералам слід обмежувати своє розуміння чи то свободи, чи то рівності громадянськими і політичними відносинами й відкидати економічний і соціальний вимір, такий важливий як для індивідуального, так і для суспільного життя. Цього не робив навіть Локк, про що й свідчить його тріада «життя, свобода і майно» [9].

Це уможливує з'ясування в одній – загальнодозвільній – площині змісту і обсягу різних видів прав, а відтак – і різних видів свободи.

Йдеться, наприклад, про економічну свободу («гідні економічні умови життя») з огляду на зв'язки двох видів:

перший – гідності і свободи власності, свободи праці, свободи житла тощо, що характеризуються активною поведінкою людини та ілюструють максимальний обсяг свободи;

другий – гідності та її мінімальних соціальних стандартів – можливостей соціального захисту, «достатнього життєвого рівня», що, навпаки, зумовлюють «високу активність» держави і гарантування мінімального обсягу економічної свободи.

У контексті цього «активується» і поняття економічної свободи, яка починає набувати якості критерія правообмежувальної діяльності. Так, у справі за конституційною скаргою товариства з обмеженою відповідальністю «МЕТРО КЕШ ЕНД КЕРІ Україна» КСУ, досліджуючи особливості податкового регулювання, зокрема у контексті права власності, наголосив: «Хоча конституційно-правовий зміст поняття економічної свободи не передбачає отримання конкретних результатів від здійснення економічної діяльності, однак він включає і захист від ризиків, пов'язаних зі свавільними, непередбачуваними й необґрунтованими рішеннями та діями органів публічної влади, зокрема щодо податкового регулювання» [10]. Також у Рішенні за конституційними поданнями Верховного Суду України та 50 народних депутатів України КСУ вказав, що «в Україні як соціальній, правовій державі політика спрямовується на створення умов, які забезпечують достатній життєвий рівень, вільний і всебічний розвиток людини як найвищої соціальної цінності, її життя і здоров'я, честь і гідність. Утвердження та дотримання закріплених у нормативно-правових актах соціальних стандартів є конституційним обов'язком держави» [11].

З наведеного простежується сутність економічної свободи, як захищеного від втручання *максимального обсягу*, а також, як збереження її мінімального стандарту (*мінімального обсягу*).

У зв'язку з цим виникають питання юридичної природи окремих юридичних заборон, зобов'язувань, дозволів та їх оцінки крізь призму свободи, як-от:

пільг (допомог, компенсацій), що є дозволами-«підсилювачами» економічної свободи (ЗД) і виконують функцію її збереження та відновлення. Знову ж таки методологічно важливою у цьому контексті є низка позицій КСУ: «... наявність у тексті Основного Закону України категорії «пільга» не означає, що ця категорія є елементом конституційного статусу людини на відміну від основоположних прав і свобод людини та гарантій їх реалізації, які є необхідними для гідного

існування та гармонійного розвитку людини», «... в кожному конкретному випадку має бути встановлено, чи пов'язані пільги з неможливістю особи мати заробіток, втратою такого заробітку або недостатнім рівнем життєвого забезпечення особи та непрацездатних членів її сім'ї, а також чи спрямовані вони на забезпечення достатніх умов життя, сумісних із людською гідністю» [12]; «одним із тяжких наслідків аварії на ЧАЕС стала втрата здоров'я громадянами. Законами України таких громадян віднесено до відповідних категорій, вони потребують відновлення втраченого здоров'я, постійної медичної допомоги та соціального захисту з боку держави» [13]; «встановлення у законах України пільг, компенсацій та гарантій громадянам України, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, обумовлено виконанням державою свого конституційного обов'язку, передбаченого статтею Основного Закону України, щодо подолання наслідків Чорнобильської катастрофи та збереження генофонду Українського народу. Такі пільги, компенсації та гарантії є особливою формою відшкодування завданої шкоди вказаній категорії громадян, а тому скасування чи обмеження цих пільг, компенсацій і гарантій без рівноцінної їх заміни свідчитиме про відступ держави від її конституційного обов'язку» [14];

заборон, звернутих до держави, позитивних обов'язків держави, дискреційних повноважень державних органів, як засобів іншого – спеціальнодозвільного типу юридичного регулювання («заборонено усе, крім дозволеного»), які опосередковано впливатимуть на економічну свободу її носіїв (тобто носіїв ЗД): «Закріплення в Основному Законі України права громадян на соціальний захист сприяє виконанню обов'язку держави зі створення умов для реалізації громадянами права на працю, що корелюється з вимогами приписів Основного Закону України (частина друга статті 43) та Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права 1966 року (статті 16, 17), а заборона звільнення працівника з ініціативи власника у період перебування такого працівника у відпустці є такою, що забезпечує реалізацію його конституційного права на відпочинок, закріпленого статтею 45 Конституції України» [15]; «приписи статей 1, 3, 21, 28, 46, 48 Конституції України у їх взаємозв'язку вказують на позитивний обов'язок держави забезпечувати безумовний захист людської гідності та мінімальний соціальний захист людини, визначений приписами частини третьої статті 46 Конституції України. Зокрема, ідеться про встановлення призначення та систематичну виплату протягом певних періодів, визначених законом, пенсій, інших видів соціальних виплат та допомоги, що є основним джерелом існування, у розмірі, не нижчому від прожиткового мінімуму, встановленого законом для відповідної категорії осіб. Це означає, що внаслідок такого встановлення розмір виплачених особам пенсій, інших соціальних виплат та допомоги, що є основним джерелом існування, за жодних умов не може бути нижчим від гарантованого державою прожиткового мінімуму, навіть якщо із цих виплат здійснено обґрунтовані державою відрахування для досягнення правомірної (легітимної) мети» [16]; «державна виходячи з існуючих фінансово-економічних можливостей має право вирішувати соціальні питання на власний розсуд. Тобто у разі значного погіршення фінансово-економічної ситуації, виникнення умов воєнного або надзвичайного стану, необхідності забезпечення національної безпеки України, модернізації системи соціального захисту тощо держава може здійснити відповідний перерозподіл своїх видатків з метою збереження справедливого балансу між інтересами особи та суспільства. Проте держава не може вдаватися до обмежень, що порушують сутність конституційних соціальних прав осіб, яка безпосередньо пов'язана з обов'язком держави за будь-яких обставин забезпечувати достатні умови життя, сумісні з людською гідністю» [12]; «скасування пільг, компенсацій та гарантій не відповідає конституційному обов'язку держави, передбаченому у статті 16 Основного Закону України, щодо осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, тому пільги, компенсації та гарантії є такими, що захищені Конституцією України від негативних наслідків для цієї категорії осіб при внесенні змін до законодавства України» [14]; «норми-принципи частини п'ятої статті 17 Конституції України щодо забезпечення державою соціального захисту громадян України, які перебувають на службі у Збройних Силах України та в інших військових формуваннях, а також членів їхніх сімей є пріоритетними й мають безумовний характер; тобто заходи, спрямовані на забезпечення державою соціального захисту вказаної категорії осіб, зокрема у зв'язку з економічною доцільністю, соціально-економічними обставинами, не можуть бути скасовані чи звужені» [17]; «КСУ вважає, що зі змісту частин першої, другої, п'ятої статті 17 Конституції України у їх взаємозв'язку з частиною першою статті 46, частиною першою статті 65 Основного Закону України впливає конституційний обов'язок держави надати спеціальний юридичний статус громадянам України, які перебувають на службі у Збройних Силах України та в інших військових формуваннях, членам їхніх сімей, а також особам, що збройно захищають суверенітет, територіальну цілісність та недоторканність України під час агресії

Російської Федерації проти України, розпочатої у лютому 2014 року, із забезпеченням відповідно до цього статусу соціальних гарантій високого рівня» [18], «Верховна Рада України може встановлювати, модернізувати або поновлювати види державної допомоги сім'ям з дітьми, змінювати розмір цієї допомоги, механізми її нарахування та надання, оскільки вони не закріплені в Конституції України, а визначаються у законах відповідно до соціальної політики держави. Проте такі законодавчі зміни не можуть бути спрямовані на ухилення держави від її обов'язків, визначених, зокрема, у статтях 3, 24, 51 Основного Закону України» [19]; «оскільки для значної кількості громадян України пільги, компенсації і гарантії, право на які передбачене чинним законодавством, є додатком до основних джерел існування, необхідною складовою конституційного права на забезпечення життєвого рівня (стаття 48 Конституції України), який принаймні не може бути нижчим від прожиткового мінімуму, встановленого законом (частина третя статті 46 Конституції України), то звуження змісту та обсягу цього права шляхом прийняття нових законів або внесення змін до чинних законів за статтею 22 Конституції України не допускається» [13].

Відповідно юридичні заборони, зобов'язування і дозволи різного функціонального призначення для економічної свободи (ЗД) мають оцінюватися системно, з огляду на їх інструментальні характеристики для ЗД, що дозволяє зберегти і відновити обсяги ЗД – економічну свободу людини: «Зі змісту статті 46 Основного Закону України випливає, що держава зобов'язана здійснювати соціальний захист насамперед тих осіб, які не можуть самостійно себе забезпечити шляхом реалізації права на працю та/або позбавлені засобів існування» [19], «завдання соціальної держави «створення умов для реалізації соціальних, культурних та економічних прав людини, надання соціальної допомоги тим громадянам, які з незалежних від них обставин не можуть забезпечити достатній рівень життя для себе і своєї сім'ї» [20].

Як видається, це також дозволяє під іншим кутом зору сприймати і право на соціальний захист, як таке, що «функціонує» в загальнодозвільній площині і в такий спосіб уможлиблює реалізацію концепції соціальної держави, а також доповнює визнану в юридичній доктрині методологічну основу дослідження правовідносин соціального забезпечення [21].

Окремо можна вести мову про ідеологічну свободу («гідні політичні, культурні умови життя») та її прояви, що охоплює зв'язки гідності і свободи політичної діяльності, слова, совісті, освіти, мови тощо. При цьому теж виявляється специфіка окремих юридичних інструментів, як-от, цензів, кваліфікаційних вимог, інших зобов'язувань, що повинні оцінюватися крізь призму підставних обмежувачів цього виду свободи: «відповідно до частини четвертої статті 15 Конституції України держава гарантує свободу політичної діяльності, не забороненої Конституцією і законами України. Це означає, що на конституційному та законодавчому рівнях можуть встановлюватися певні обмеження, умови реалізації права громадян на свободу політичної діяльності. Така діяльність громадян провадиться шляхом їх участі у політичному житті суспільства, зокрема через право громадян брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Виборчі комісії є суб'єктом виборчого процесу, його невід'ємною складовою, вони наділені повноваженнями вирішувати важливі для держави питання щодо організації та проведення виборів, отже, є підстави стверджувати, що участь у роботі таких виборчих комісій є способом реалізації права громадян на участь в управлінні державними справами» [22]; «встановлення законодавцем граничного віку перебування на відповідній службі є питанням соціальної або економічної доцільності» [23]; «атестація є одним із способів перевірки та оцінки кваліфікації працівника, його знань і навичок. Вона передбачена частиною шостою статті 96 Кодексу законів про працю України, положення якого поширюються і на державних службовців з урахуванням особливостей, встановлених Законом України «Про державну службу» [24]; «виборчий ценз і грошова (виборча) застава мають різну правову природу. Грошова застава використовується у світовій практиці не як майновий ценз, а як одна з умов реєстрації кандидатів для участі у виборах. Виборчий ценз є кваліфікаційною умовою щодо наявності виборчого права, а виборча застава - лише умовою реєстрації кандидата у депутати. Майновий виборчий ценз безпосередньо пов'язаний із майновим станом особи, тобто характеризується сукупністю рухомого та нерухомого майна, певним рівнем річного доходу громадянина, які визначають його як власника. Метою грошової (виборчої) застави є обмеження чи усунення зловживання громадянином виборчим правом, передусім за рахунок платників податків. Із системного тлумачення положень Закону випливає, що грошова застава застосовується з метою забезпечення відповідального ставлення

громадян як ймовірних кандидатів у депутати до їх участі у виборах, сприяє прийняттю виважених рішень кандидатом у депутати, якого висунуто в одномандатному окрузі, та кандидатами у депутати, включеними до виборчих списків у багатомандатних округах, щодо реалізації їх пасивного виборчого права, а також упереджує можливі невинуваті витрати з державних фондів. ... передбачена положеннями статті 43 Закону грошова застава за своєю правовою природою не є майновим цензом, а вказана норма не суперечить положенням статей 21, 24 Конституції України, за якими всі люди є вільні і рівні у своїй гідності і конституційних правах і свободах» [25].

Висновки. Оскільки сутнісна характеристика загальнодозвільного типу юридичного регулювання виявляється у його спрямованості на *максимальну реалізацію свободи в межах існуючого правопорядку*, це проектує відповідні можливості позитивного права щодо втілення основної соціальної цінності в Україні, зокрема честі і гідності Людини, які узалежнені якістю свободи. Такі можливості пов'язані із юридичними заборонами, зобов'язуваннями, дозволами, які «супроводжують» низку прав, що орієнтують «загальнодозвільний процес» втілення названих цінностей, як-от, право на повагу до гідності людини; право на приватність, інші права, які визначають «гідні умови життя людини». Це уможлиблює з'ясування в одній – загальнодозвільній – площині змісту і обсягу різних видів прав, а відтак – і різних видів свободи, зокрема: 1) *економічної свободи* («гідних економічних умов життя») з огляду на зв'язки: а) гідності і свободи власності, свободи праці, свободи житла тощо, що характеризуються активною поведінкою людини та ілюструють максимальний обсяг економічної свободи; б) гідності та її мінімальних соціальних стандартів – можливостей соціального захисту, «достатнього життєвого рівня», що, навпаки, зумовлюють «високу активність» держави і гарантування мінімального обсягу економічної свободи; 2) *ідеологічної свободи* («гідних політичних, культурних умов життя») та її максимального і мінімального проявів, що охоплює зв'язки гідності і свободи слова, політичної діяльності, совісті, освіти, мови тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Козюбра М.І. Практична філософія права: Монографія. К.: «ДУХ І ЛІТЕРА», 2024. 496 с.
2. Рішення Конституційного Суду України від 8 червня 2022 року № 3-р(II)/2022. *Справа щодо презумпції невинуватості*. URL: <https://ccu.gov.ua/docs/5083> (дата звернення: 17.06.2024).
3. Рішення Конституційного Суду України від 16 вересня 2021 року № 6-р(II) /2021. *Справа особі, караній на довічне позбавлення волі*. URL: <https://ccu.gov.ua/dokument/6-rii2021> (дата звернення: 17.06.2024).
4. Дифамація : зб. ст. /за ред. І.В. Спасибо-Фатєєвої. Харків: ЕКУС, Д50 2021. 280 с.
5. Рішення Конституційного Суду України від 20 грудня 2023 року № 11-р(II)/2023 у справі щодо особистого і сімейного життя особи, засудженої до довічного позбавлення волі. URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/11_r_2_2023_0.pdf (дата звернення: 17.06.2024).
6. Рішення Конституційного Суду України від 20 січня 2012 року № 2-рп/2012 у справі щодо офіційного тлумачення положень частин першої, другої статті 32, частин другої, третьої статті 34 Конституції України. URL: <http://www.ccu.gov.ua/docs/641> (дата звернення: 17.06.2024).
7. Case S. and Marper v. the United Kingdom (Application nos. 30562/04 and 30566/04, § 66). Judgment of the ECtHR, 4.12.2008. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/#%22itemid%22:\[%22001-117631%22\]](https://hudoc.echr.coe.int/#%22itemid%22:[%22001-117631%22]) (дата звернення: 17.06.2024).
8. Рішення Конституційного Суду України від 22 червня 2022 року № 5-р(II)2022 у справі щодо дискримінації права на житло. URL: <https://ccu.gov.ua/dokument/5-rii2022> (дата звернення: 17.06.2024).
9. Дж. Донеллі. Права людини і західний лібералізм. ЛІБЕРАЛІЗМ: Антологія. 2-ге вид. / Упоряд. О. Проценко, В. Лісовий. К.: ВД «Простір», «Смолоскип», 2009. xxxii + 1128 с. («Політичні ідеології»). С. 957-958.
10. Рішення Конституційного Суду України від 5 червня 2019 року № 3-р(I)/2019 у справі щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень абзаців двадцять четвертого, двадцять п'ятого, двадцять шостого розділу I Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо уточнення деяких положень та усунення суперечностей, що виникли при прийнятті Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо покращення інвестиційного клімату в Україні» від 23 березня 2017 року № 1989-VIII. URL: <https://ccu.gov.ua/dokument/3-ri2019> (дата звернення: 17.06.2024).

11. Рішення Конституційного Суду України від 11 жовтня 2005 року № 8-рп/2005. *Справа про рівень пенсії і щомісячного довічного грошового утримання*. URL: <http://www.ccu.gov.ua/docs/519> (дата звернення: 17.06.2024).
12. Рішення Конституційного Суду України від 22 травня 2018 року № 5-р/2018 у справі щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 12 розділу I Закону України «Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України» від 28 грудня 2014 року № 76-VIII. URL: http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/5_p_2018.pdf (дата звернення: 17.06.2024).
13. Рішення Конституційного Суду України від 20 березня 2002 року № 5-рп/2002. Справа щодо пільг, компенсацій і гарантій. URL: <https://ccu.gov.ua/docs/448> (дата звернення: 17.06.2024).
14. Рішення Конституційного Суду України від 17 липня 2018 року № 6-р/2018 у справі щодо відповідності Конституції України (конституційності) підпунктів 2-7, 12 та 14 пункту 4 розділу I Закону України «Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України» від 28 грудня 2014 року № 76-VIII. URL: <https://ccu.gov.ua/dokument/6-r2018> (дата звернення: 17.06.2024).
15. Рішення Конституційного Суду України від 4 вересня 2019 року № 6-р(II)/2019 у справі щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини третьої статті 40 Кодексу законів про працю України. URL: <https://ccu.gov.ua/dokument/6-rii2019> (дата звернення: 17.06.2024).
16. Рішення Конституційного Суду України від 22 березня 2023 року № 3-р(II)/2023 у справі щодо гарантованості пенсії, що є основним джерелом існування, не нижче прожиткового мінімуму. URL: <https://ccu.gov.ua/dokument/3-rii2023> (дата звернення: 17.06.2024).
17. Рішення Конституційного Суду України від 20 грудня 2016 року № 7-рп/2016 у справі щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень другого речення частини сьомої статті 43, першого речення частини першої статті 54 Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб». URL: <https://ccu.gov.ua/dokument/7-rp2016> (дата звернення: 17.06.2024).
18. Рішення Конституційного Суду України від 12 жовтня 2022 № 7-р(II)/2022 у справі щодо соціальних гарантій для захисників і захисниць України. URL: <https://ccu.gov.ua/dokument/7-rii2022> (дата звернення: 17.06.2024).
19. Рішення Конституційного Суду України від 7 листопада № 9-р/2018 у справі щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень пункту 7 розділу II Закону України «Про запобігання фінансової катастрофи та створення передумов для економічного зростання в Україні». URL: <https://ccu.gov.ua/dokument/9-r2018> (дата звернення: 17.06.2024).
20. Рішення Конституційного Суду України від 25 січня 2012 року № 3-рп/2012 у справі щодо офіційного тлумачення статті 95, статті 96, статті 116, статті 124, статті 129 Конституції України, статті 4 Бюджетного кодексу України, статті 9 Кодексу адміністративного судочинства України в системному зв'язку з окремими положеннями Конституції України. URL: <http://www.ccu.gov.ua/docs/642> (дата звернення: 17.06.2024).
21. Синчук С.М. *Правовідносини соціального забезпечення: суб'єкти, зміст, об'єкти* : монографія / С.М. Синчук. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2015. 422 с.
22. Рішення Конституційного Суду України від 19 жовтня 2009 року № 26-рп/2009. Справа про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виборів Президента України. URL: <https://ccu.gov.ua/docs/586> (дата звернення: 17.06.2024).
23. Рішення Конституційного Суду України від 16 жовтня 2007 року № 8-рп/2007. Справа про граничний вік перебування на державній службі та на службі в органах місцевого самоврядування. URL: <https://ccu.gov.ua/docs/555> (дата звернення: 17.06.2024).
24. Рішення Конституційного Суду України від 8 липня 2003 року № 15-рп/2003. Справа про атестацію державних службовців. URL: <https://ccu.gov.ua/docs/482> (дата звернення: 17.06.2024).
25. Рішення Конституційного Суду України від 30 січня 2002 року № 2-рп/2002. Справа про виборчу заставу. URL: <https://ccu.gov.ua/docs/445> (дата звернення: 17.06.2024).